

moeten worden, te weten in een diplomatische editie ‘waarbij de transcriptie is gebeurd m.b.v. *text encoding* technieken volgens een internationale standaard’ (p. 108). Op die wijze kan het corpus polyfunctioneel worden, zo stelt hij terugkerend naar een van de voorwaarden die De Schutter in zijn inleidende bijdrage had gesteld. Vervolgens legt Vanhoutte uit hoe zo’n corpus ‘projectgewijze’ uitgegeven kan worden (onder andere door gebruik te maken van de vele licentiaatsverhandelingen die ongepubliceerd blijven) en dat bij het coderen de TEI-standaard (Text Encoding Initiative) gehanteerd moet worden. Hij verhaalt uitvoerig hoe die tot stand gekomen is. Tot slot meldt de auteur dat het aan ‘de specialisten ter zake’ is om een prioriteitenlijst op te stellen, maar dat het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie een belangrijke rol kan spelen in het van de grond krijgen van het project.

Het problematische van deze bundel is de ondoorzichtigheid van de ordening van de bijdragen en van de samenhang tussen de verschillende stukken. Het is onduidelijk wat de status is van het aangekondigde project van veertiende-eeuwse Zuidnederlandse taal. Gaat het nog opgestart worden, of zal het Corpus van Van Reenen en Mulder aangevuld en uitgebreid worden voor het Zuidnederlandse deel? Als dat laatste het geval is, dan zou de bundel het best met de bijdrage van Van Reenen zijn gestart. Of zijn de bijdragen bedoeld als aanzet tot een uitgewerkte projectaanvraag? Het zou handig zijn geweest als dit ergens vermeld was.

Een ander punt is dat het opvalt dat de auteurs die hun wensen (of hun kritiek?) melden wat de op te nemen teksten betreft, zich niet veel zorgen lijken te maken over de methoden en technieken die er nodig zijn om een tekstcorpus bestaand uit met name ouder taalmateriaal ook met profijt te kunnen gebruiken. Toch is het zo dat onderzoekers er niet zijn met digitale teksten alleen. Berteloot en Van Loon geven methodisch wel enkele interessante hints, met betrekking tot woordgeografie in handschriften van de *Legenda aurea* resp. het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden, maar wat de technische kant betreft is het alleen De Herdt die met concrete hulpmiddelen komt. Het is te hopen dat binnenkort duidelijk wordt hoe het project veertiende-eeuwse oorkondentaal eruit ziet en welke zowel inhoudelijke als technische producten dit zal opleveren.²

Karina van Dalen-Oskam

NOTEN

¹ In Kaart 1 op p. 72 is er waarschijnlijk iets mis gegaan in de omschrijving; het betreft het voorkomen of afwezig zijn van het prefix *gbe-* in het voltooid deelwoord van *comen*. Niet de *aamwezigheid* daarvan maar de *afwezigheid* zal met donker zijn aangeduid.

² Inmiddels is er meer over het project ‘Het veertiende-eeuwse Talig Erfgoed van de Zuidelijke Nederlanden’ te vinden in: *Jaarboek van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, Gent, 2003, p. 48-51.

“Er waren een Marokkaan, een Turk en een Nederlander...” : volkskundige en taalkundige opstellen over het vertellen van moppen in de multiculturele wijk Lombok / onder red. van Theo Meder. - Amsterdam : Stichting beheer IISG, 2001. - VI, 210 p. : tab. ; 23 cm (Onderdeel van het onderzoeksprogramma TCULT) ISBN 90-6861-215-8 Prijs: € 22,65.

Kom op, vertel een mop: dat was het motto op een affiche waarmee TCULT-onderzoekers zich tijdens de tweede aflevering van het multiculturele festival *Salaam Lombok* in september 1998 aan het publiek presenteerden. TCULT is de afkorting van ‘Talen en Culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal’, een multidisciplinair samenwerkingsverband tussen de universiteiten van Utrecht, Amsterdam, Tilburg en Leiden en het Meertens Instituut. Behalve deze instellingen hebben ook de gemeente Utrecht en NWO dit inmiddels afgeronde project gefinancierd; het ressorteerde onder de NWO-paraplu ‘De multiculturele en pluriforme samenleving’. De bedoeling was om langs verschillende wegen antwoord te krijgen op de vraag: in hoeverre zijn talen en culturen onderhevig aan veranderingen door de specifieke contact-situaties in de wijk? In ‘*Er waren een Marokkaan, een Turk en een Nederlander...*’ worden

moppen daarop onderzocht. Met de oproep op het affiche in de kraam wilden de onderzoekers mensen ertoe bewegen een mop te vertellen; voor elke tiende mop werd 'een knaak' betaald, kinderen kregen ook snoep uitgereikt.

Op basis van het op deze wijze verzamelde materiaal (ongeveer honderdtwintig moppen, grappen, grappige verhalen, raadsels, schertsradsels, inclusief aanzetten daartoe, voornamelijk van kinderen) hebben dertien onderzoekers in deze bundel artikelen geschreven van volkskundige en taalkundige aard. Jeroen Aarssen heeft het over verbindingswoorden in moppen, Herman Roodenburg vraagt zich af in hoeverre de Turkse Tijl Uilenspiegel (Nasreddin Hodja) nog bekend is onder jonge allochtonen, Nadia Eversteijn bespreekt het patroon van taalkeuze en codewisseling bij allochtonen in het Lombokse moppencorpus, Margreet Dorleijn zoekt naar een verklaring waarom moppen over Koerden niet en die over Lazen (aan de Zwarte Zee) wel openbaar zijn. De vraag naar de betekenis van herhalingen wordt behandeld door Louis Boumans, op de plaats van scatologie, seksualiteit en gruwel in de Lombokse kindermoppen gaat Marie van Dijk in. Hans Bennis schreef een artikel over de plaats van het werkwoord in de opgetekende moppen, Abderrahman El Aissati bespreekt taalkeuze bij kinderen van Marokkaanse afkomst, Ahmed Zekhnini's bijdrage 'Wat een gladde hoofd' gaat over woordgeslacht in de Lombokse moppen. Gezagsverhoudingen en rivaliteit werden door Eveline Doelman onderzocht, Leonie Cornips schreef over constructies van het type *Ging ze lopen met z'n oma* en ten slotte heeft Giseline Kuipers het over het mislukken van moppen. Theo Meder, die de eindredactie over de bundel voerde, schreef zelf behalve de inleiding een stuk over frequentie, thematiek en etniciteit. De essays in dit boek geven een indruk, zo meldt de blurb, over de verschillende soorten onderzoek die binnen TCULT zijn uitgevoerd.

Enkele bevindingen: de moppen die allochtone kinderen op Salaam Lombok vertelden, verschillen qua thematiek niet zoveel van die van Nederlandse kinderen: stout zijn in de klas, ongehoorzaam tegen (groot)ouders, rivaliteit, de omgekeerde wereld, de superioriteit van de eigen groep. In de laatste categorie floreert de mop over de Turk, de Marokkaan en de Nederlander. Over seks of scatologie werden van allochtone kinderen weinig moppen genoteerd, zindelijkheid speelde bij Marokkaanse kinderen een grotere rol dan bij hun autochtone leeftijdgenoten. Kinderen met een Berberse achtergrond richten zich steeds meer op de (dominante) Arabische en Nederlandse taal en cultuur. De allochtone kinderen zetten in hun moppen vaker dan autochtone kinderen het werkwoord op de eerste plaats in de zin. De betekenis van *gaan*+infinitief bij allochtone kinderen is 'aan het + *werkwoord*-en': *gaat ie huilen* betekent 'is ie aan het huilen'.

De wijk Lombok kent een grote verscheidenheid aan etnische groeperingen en is voor onderzoekers die belangstelling hebben voor de sociale aspecten van taal en cultuur een goudmijn; al in de jaren tachtig verscheen er van stadssociologen een bundel over de wijk. Hoe interessant sommige analyses in deze bundel over moppen echter ook zijn, het materiaal waarop ze gebaseerd zijn, voldoet niet aan de methodologische maatstaven die sociolinguïstisch of volkskundig onderzoek vereist: de situatie waarin de moppen zijn verzameld is in hoge mate onnatuurlijk. De onderzoekers zijn zich dat niet altijd bewust: 'De taaluitingen zijn in zoverre spontaan te noemen dat ze nauwelijks afwijken van de gewone situaties waarin kinderen elkaar moppen vertellen' (p. 132). Elders wordt dit probleem weliswaar onderkend (p. 65 'hoe onnatuurlijk de situatie door kinderen ervaren werd', p. 93 'de moppen moesten aan volwassenen [de TCULT-medewerkers] worden verteld'), maar de consequentie van dat inzicht, eerst zorgen voor goed materiaal alvorens te analyseren, is niet getrokken. Moppen verzamelen in een kraampje kan nuttig zijn voor een eerste oriëntatie, maar een presentatie van onderzoek op basis van dergelijk materiaal voor een breed publiek is prematuur. Wie serieus wil doordringen tot de mop als 'samenzwering onder gelijkgestemden' (p. 8), komt er niet onderuit zich onder te dompelen in de cultuur van de onderzoeksgroep en vrouwen te winnen. Het betekent bijvoorbeeld aanvaarden dat je als onderzoeker een soort initiatie moet ondergaan: mensen vertellen je met opzet moppen die je niet begrijpt, dagen je op tal van manieren uit en zullen je pas toelaten in hun moppencultuur als je geen groentje meer bent. Ze kunnen je dan dingen vertellen die je misschien wel niet zou willen horen. Een voorbeeld: enkele malen komt het onderwerp homoseksualiteit in dit boek ter sprake (p. 95, 200). Gezien de negatieve reacties daarop van allochtone scholieren ligt het voor de hand te veronderstellen dat ze over de

Nederlandse tolerantie daaromtrent grappen maken, op het speelplein, op hangplekken. Moppen leveren immers commentaar 'op maatschappelijke situaties en verschijnselen die zich in het domein bevinden van sociale gevoeligheid en pijnlijkheid' (p. 7). Wat heeft een lezer aan speculaties als 'Ik denk niet dat er geen Turkse en Marokkaanse grappen over seks bestaan' (p. 203)? Nog even afgezien van het feit dat Marie van Dijk elders in deze bundel aan de enkele Lombokse moppen daarover een paragraaf aan wijdt (p. 94-7) zou daar in een publicatie van deze aard toch meer over te melden moeten zijn. Een 'klassieker' uit de bundel van Gumperz en Hymes, *Directions in Sociolinguistics*, 'The strategy of Turkish Boys' Verbal Dueling Rhymes', waarin Dundes, Leach en Özkök laten zien hoe Turkse jongens tussen acht en veertien rivaliseren in obscene beledigingen op het gebied van homo-erotiek, zou goed als achtergrond daarvoor kunnen dienen. In deze hele bundel wordt daar echter niet aan gerefereerd, evenmin als aan ander werk van Dundes op het gebied van moppen.

Toen zich in de Verenigde Staten veel immigranten uit Vietnam vestigden, werden over hen al snel allerlei grappen en broodje-aap verhalen door inwoners van het gastland verteld, uiteraard gebaseerd op vooroordelen tegen de nieuwkomers. 'Er is een nieuw Vietnamees kookboek, *How to wok your dog!*' Ook bumper stickers met teksten als 'Save a Dog – Eat a Refugee' waren de resultante van de folklore die *intergroup contacts* genereerde. Moppen van (de enkele) autochtone volwassen Nederlanders op het festival die ook maar enigszins deze richting uitgaan, zijn er niet. Kennelijk weten de oorspronkelijke inwoners van dergelijke wijken zich in te houden tegenover buitenstaanders. In de bijdrage van Meder (die elders overigens uitgebreid aandacht heeft besteed aan *urban legends*), heet het (p. 19), na de constatering dat racistische moppen niet zijn aangetroffen in Lombok: 'Dat lijkt natuurlijk een mooi resultaat voor de graad van tolerantie in Lombok, en uit veldwerk is ons ook gebleken dat de meeste bewoners in Lombok daadwerkelijk elkaars aanwezigheid hebben leren accepteren. Maar we hebben hier evengoed uitzonderingen op gevonden. Vooral de oudere Nederlandse bewoners, die de arbeiderswijk van vroeger nog hebben meegemaakt, en die nooit de gelegenheid hebben gehad of ertoe zijn gekomen om te verhuizen, willen nog wel eens hartgrondig moppen over het multiculturele karakter van de wijk. Allicht zullen in deze kringen nog wel eens racistische moppen circuleren, maar voor onze microfoon werden ze niet verteld.' Waarom is geen van de onderzoekers op het idee gekomen 'in deze kringen' eens uit te zoeken of het 'gekanker op buitenlanders' zich in moppen vertaalt? Dat is een volgend bezwaar tegen dit boek: het heeft als uitgangspunt de politiek correcte opvattingen van de jaren negentig, waardoor wetenschappers niet boven tafel (willen) krijgen wat er in dergelijke wijken werkelijk leeft. Alleen in het artikel van Roodenburg wordt voorzichtig gesuggereerd (p. 49) dat "oude" en "nieuwe" Nederlanders toch meer langs elkaar heen leven dan vooral de eersten willen geloven.'

Over de praktijk van moppen vertellen of over de mop als mentaliteitsdrager (p. 7) in Lombok komt de lezer dan ook weinig te weten. De analyses in 'Er waren een Marokkaan, een Turk en een Nederlander...' zijn als 'een berg die hangt aan een haar'.

Michael Elias

Een spiegel der eeuwigher salicheit / Jan van Ruusbroec ; ed. by G. de Baere ; introd. by P. Mommaers ; transl. into English by A. Lefevere ; transl. into Latin by L. Surius (1552). - Turnhout : Brepols, 2001. - 489 p. ; 25 cm. - (Opera omnia / Jan van Ruusbroec ; 8) (Corpus christianorum. Continuatio mediaevalis ; 108) ISBN 2-503-04081-0 Prijs: € 199,-
ISBN 2-503-04082-9 pbk Prijs: € 186,-

Dat rijcke der ghelieven. De regno Deum amantium / Jan van Ruusbroec ; ed. by J. Alaerts ; transl. into English by H. Rolfson ; transl. into Latin by L. Surius (1552). - Turnhout : Brepols, 2002. - 511 p. ; 25 cm. - (Opera omnia / Jan van Ruusbroec ; 4) (Corpus christianorum. Continuatio mediaevalis ; 104) ISBN 2-503-04041-1 Prijs: € 210,-